

การศึกษาอัตลักษณ์เชิงพื้นที่ของวัดป่าและมาตรฐานการพัฒนาวัด

กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ*

The Study of Spatial Identity of Forests Temples and Temple Development Standards of Buddhist Monastery Department, National Office of Buddhism

¹กชพร วงษาเนา และ วัฒนพันธุ์ ครุฑเสนา

¹Kotchaphorn Wongsanao and Watanapun Krutasaen

คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Faculty of Decorative Arts, Silpakorn University, Thailand.

¹Corresponding Author's Email: info.kotchaphorn@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความ การศึกษาอัตลักษณ์เชิงพื้นที่ของวัดป่าและมาตรฐานการพัฒนาวัด กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ เรื่อง ภาพอนาคตสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้างภายในวัดป่าด้วยพุทธสหวิทยาการ ซึ่งในบทความนี้มุ่งศึกษาอัตลักษณ์เชิงพื้นที่ของวัดป่า และมาตรฐานการพัฒนาวัดเป็นมาตรฐานจากการกำหนดของกองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ปัจจุบันป่าไม้ที่ล้อมรอบวัดป่าในประเทศไทยจำนวนหลายวัดได้ถูกตัดโค่น เพื่อนำไปใช้ประโยชน์หรือไม่ก็เพื่อใช้ประโยชน์ในที่ดินวัดป่าหลายวัดจึงกลายสภาพเป็นวัดบ้าน ถึงแม้ว่าพระสงฆ์ในวัดเหล่านี้จะยังคงธรรมเนียมปฏิบัติแบบสายพระป่าอยู่ แต่วัดป่าได้สูญเสียอัตลักษณ์เชิงพื้นที่ไปแล้วคงเป็นวัดป่าเพียงชื่อ แต่ทั้งนี้ วัดป่าก็ยังเป็นส่วนหนึ่งของสังคม เมื่อเวลาเปลี่ยนสังคมเปลี่ยน และปัจจัยทางเศรษฐกิจเปลี่ยนวัดป่าจึงต้องเปลี่ยนไป โดยในบทความนี้เลือกทำการวิเคราะห์กลุ่มตัวอย่างที่เป็นวัดป่าที่ได้รับพิจารณาคัดเลือกจากประกาศสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เรื่อง ผลการคัดเลือกอุทยานการศึกษาในวัด วัดพัฒนาตัวอย่าง และวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น ประจำปี 2563 ซึ่งมีจำนวนวัดป่าที่ได้รับการคัดเลือกจำนวน 13 แห่ง โดยพบว่า วัดป่าที่ได้รับการคัดเลือกเป็นวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น วัดพัฒนาตัวอย่าง และอุทยานการศึกษามีความย้อนแย้งกับสิ่งที่ได้รับคัดเลือกและความมีอัตลักษณ์ของวัดป่าถึงแม้วัดที่ได้รับการคัดเลือกต้องได้รับการพัฒนาในด้านการบูรณปฏิสังขรณ์ให้มีความมั่นคงแข็งแรง ปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ เพื่อสามารถใช้ประโยชน์ในการดำเนินกิจกรรมได้อย่างสมบูรณ์แบบ การพัฒนาวัดเพื่อให้วัดมีสภาพสะอาด สงบ และสว่าง เพื่อสร้างความสุขทางด้านจิตใจให้กับประชาชน แต่ก็ไม่มีข้อใดจากการได้รับการคัดเลือกที่บ่งบอกได้ว่าวัดป่าจะสามารถรักษาอัตลักษณ์ของวัดป่าได้จริง

คำสำคัญ: อัตลักษณ์เชิงพื้นที่; วัดป่า; มาตรฐานการพัฒนาวัด

Abstract

The article entitled “the study of spatial identity of forest temples and temple development standards of Department of Buddhist Monastery Affairs, National Office of Buddhism, is part of the thesis on “The scenario of built environment inside the forest temple by interdisciplinary Buddhist.” This article aimed to study spatial identity of forest temples and temple development standards of Buddhist Monastery Department, National Office of Buddhism. Nowadays, forests surrounding a number of temples in Thailand have been cut down for exploitation or land use. As a result, several forest temples turn housing temples. Although monks in these temples still follow the traditions as forest monks, forest temples already lost their spatial identity. Only the name as “forest temple” remains. Nonetheless, forest temples are still part of the society. When time changes, the society changes, and when economic factors change, forest temples change as well. In this article, the samples as forest temples were analyzed. They were selected from the announcement of National Office of Buddhism on the selection results of temple educational parks, role-model developed temples, and role-model developed temples with outstanding achievements in 2020. There were 13 selected forest temples. The findings revealed that those selected as role-model developed temples with outstanding achievements, role-model developed temples, and of temple educational parks contradicted the received awards and the identity of forest temples. Despite the requirements for the development in term of restoration; landscape improvement that suited the areas for perfect utilization; and temple development for cleanliness, peace, and brightness in order to create mental happiness for people, none of those requirements indicated that forest temples could actually maintain the identity of forest temples.

Keywords: Spatial Identity; Forests Temples; Temple Development Standards

บทนำ

บทความนี้มุ่งศึกษาอัตลักษณ์เชิงพื้นที่ของวัดป่าและมาตรฐานการพัฒนาวัด ซึ่งเป็นมาตรฐานจากการกำหนดของกองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ โดยปัจจุบันมาตรฐานการพัฒนาวัดใช้เป็นมาตรฐานการพัฒนาทั้งวัดบ้านหรือวัดคามวาสีและวัดป่าหรือวัดธรรมาวาสี ซึ่งเป็นวัดอีกประเภทหนึ่งที่เป็นที่รู้จักกันของชาวพุทธ ในฐานะที่เป็นวัดสายธรรมยุติ เป็นวัดที่เป็นที่อยู่อาศัยของพระสงฆ์ที่ประพฤติปฏิบัติตนอย่างเคร่งครัด จึงต้องอยู่อาศัยในสถานที่ที่เงียบสงบ สงัด เพื่อหลีกเลี่ยงความวุ่นวาย พระสงฆ์ที่อาศัยวัดป่าอาจกล่าวได้ว่าอาศัยวัดป่าเพียงชั่วคราวเท่านั้นในช่วงเข้าพรรษา แต่ในช่วงเวลาอื่นๆ คือ การออกธุดงค์ ปักกลด ไปเรื่อยๆ ในป่านั่นเอง ดังนั้น การที่วัดประเภทนี้ต้องอยู่ในป่าจึงเป็นสิ่งที่เหมาะสมและสมควร เนื่องด้วยป่าเป็นสถานที่ที่เงียบสงบ สงัด ปราศจากสิ่งที่จะเข้ามารบกวนดังที่กล่าวข้างต้น แต่ด้วยปัจจุบันมีการพัฒนาความเจริญในทุกๆ ด้าน เช่น เทคโนโลยี ความทันสมัย สิ่งอำนวยความสะดวก ตึก อาคารต่างๆ ที่มีการพัฒนาความเจริญ ไม่เว้นแม้กระทั่งวัดป่าที่มีการพัฒนาความเจริญด้วยเช่นกัน การก่อสร้างสิ่งต่างๆ ก่อให้เกิดความสวยงามให้แก่วัดป่า แต่กำลังทำลายความเป็นป่าหรือความเป็นธรรมชาติ ทำให้อัตลักษณ์เชิงพื้นที่ของวัดป่าเปลี่ยนไป ซึ่งมาตรฐานการพัฒนาวัดมิได้มี

การแยกประเภทของวัดทั้ง วัดบ้านหรือวัดคามวาสีและวัดป่าหรือวัดอรัญวาสี เนื่องด้วยวัดทั้งสองประเภทนี้ มีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน สิ่งนี้เป็นสิ่งที่ผู้เขียนมองเห็นว่าเป็นประเด็นที่น่าสนใจว่าอันที่จริงแล้ว การพัฒนาความเจริญของวัดป่าซึ่งปัจจุบันมีการส่งเสริมการพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐานจากสำนักงาน พระพุทธศาสนาแห่งชาติควรจะมีแตกต่างจากวัดบ้าน และความเหมาะสมของมาตรฐานการพัฒนาวัด ที่นำมาใช้เป็นเกณฑ์มาตรฐานกับวัดป่ามีความเหมาะสมมากน้อยเพียงใด รวมถึงเกณฑ์มาตรฐานนี้ได้สังเกตเห็น และเน้นย้ำถึงอัตลักษณ์ของวัดป่าหรือไม่นั่นเอง

ในอดีตต้นกำเนิดวัดในพระพุทธศาสนาถือกำเนิดขึ้นในป่า เพราะป่าเป็นธรรมชาติที่เงียบสงบ เป็นที่สัปปายะของผู้ปฏิบัติธรรม จึงกลายเป็นที่อยู่อาศัยของภิกษุตั้งแต่ครั้งพุทธกาลจวบจนปัจจุบัน (Chaisuwan and Charoonseang, 2018) เมื่อครั้งพระพุทธเจ้ายังดำรงพระชนม์ชีพอยู่เมื่อราว 2,500 ปี ก่อนนั้น พบหลักฐานว่า พุทธบริษัทและคนอินเดียโบราณครั้งพุทธกาลมักเรียกขานสถานที่ที่เป็นวัดด้วยคำว่า อาวาส สังฆาราม วิหาร และ อาราม โดยแนวคิดในการสร้างวัดมาจากความจำเป็นด้านสถานที่สำหรับ ปฏิบัติศาสนกิจและความศรัทธาของพุทธบริษัท ซึ่งในแง่อุดมคติของการปฏิบัติธรรมเพื่อดับทุกข์แล้ว โดยแท้จริง ภิกษุสามารถปฏิบัติตนเพื่อดับทุกข์ได้ทั้งในเสนาสนะตามธรรมชาติในป่า โดยไม่ต้องจำพรรษา ในวัดที่สร้างขึ้นเป็นการเฉพาะ และเดิมมิได้ทรงบัญญัติให้ภิกษุจำพรรษาในสถานที่ใด แต่ในที่สุดพระองค์ ทรงมีพุทธานุญาตให้ภิกษุจำพรรษาได้ ณ สถานที่ต่อไปนี้ คือ วิหาร เรือนมุงแถบเดียว ปราสาท เรือนโล้น และ ถ้ำ วัดอุปประสงค์หลักก็เพื่อให้ภิกษุมีสถานที่อันสะดวกต่อการจำพรรษา เจริญสมาธิเป็นสำคัญ และเพื่อให้ภิกษุ มีสถานที่กำบังแดด ลม ฝน และสัตว์ร้าย นอกจากวัดจะเกิดขึ้นจากความจำเป็นที่ต้องการมีสถานที่ที่สะดวก ต่อการเจริญสมาธิแล้ว การก่อสร้างวัดและเสนาสนะภายในวัดของพุทธบริษัทนั้นก็ประกอบไปด้วยความ ศรัทธาที่พุทธบริษัทมีต่อพระศาสนาด้วย (Jongjitngam, 2021) ซึ่งการสร้างวัดในประเทศไทยมี 2 ประเภท คือ วัดบ้านหรือวัดคามวาสี เป็นวัดที่สร้างขึ้นสำหรับชุมชนหรือเมือง การกิจหลักของพระภิกษุสงฆ์ฝ่ายนี้มุ่งไป ในทางปฏิบัติด้านพิธีกรรมทางศาสนา และเน้นการศึกษาทางหนังสือเพื่อแสวงหาความรู้สำหรับใช้ในการ สั่งสอน เกิดขึ้นเมื่อพระเจ้าอโศกมหาราช โปรดให้เผยแพร่พุทธศาสนาในนานาประเทศส่งพระเถระ 2 องค์ มาเผยแพร่ศาสนาในประเทศไทย เมื่อมีพุทธศาสนิกชนและผู้ขอบวชมากขึ้น จึงไปขอพระบรมธาตุและ คณะสงฆ์มาจากอินเดีย สร้างพุทธเจดีย์บรรจุพระบรมธาตุจึงเกิดมีวัดขึ้น และวัดป่าหรือวัดอรัญวาสี เป็นวัด ที่ส่วนใหญ่นิยมตั้งอยู่ในบริเวณที่เป็นป่าเขา ส่วนใหญ่มีเพียงกุฏิและศาลาโถงอเนกประสงค์ ไม่มีอาคารและ แบบแผนมากนัก มีพระสงฆ์เหล่าน้อยจำวัดเฉพาะเพียงช่วงเช้าพรรษา และจะมุ่งธุดงค์เข้าป่าลึก ปักกลด ผักหัด กรรมฐานจิต และจาริกไปเรื่อยๆ ก่อนกลับออกมาจำพรรษาที่วัดอีกครั้งเมื่อถึงฤดูเข้าพรรษาใหม่ ความต้องการทำสังฆกรรมใด ก็เพียงอาศัยการกำหนดขึ้นใช้เพียงชั่วคราวเท่านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระเจดีย์ จะไม่มีการสร้างในวัดอรัญวาสีหรือวัดป่าที่แท้จริง (Chansuebsri, n.d.) ซึ่งวัดป่าหรือวัดอรัญวาสีเกิดขึ้น เมื่อภายหลังพระเจ้าปรากรมพาหุอุปถัมภ์ให้ทำสังคายนาครั้งที่ 4 ที่ประเทศลังกาเรียบร้อยแล้ว เป็นเมืองที่มี พระไตรปิฎกที่ได้รับการชำระถูกต้อง โดยเชื่อว่าพระสงฆ์มีข้อวัตรปฏิบัติตรงตามพระไตรปิฎก มีหลักเกณฑ์ ในการคัดกรองและรับผู้จะเข้าสู่สังฆมณฑลอย่างน้อยต้องลาสิกขาจากนิกายเดิมเพื่อรับความเป็นลังกาวงศ์ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เมืองที่นับถือพระพุทธศาสนาในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น พม่า มอญ สยาม ล้านนา ล้านช้าง กัมพูชา เดินทางสู่ลังกานำพุทธศาสนาย่างดินแดนตน (Phramaha Punsombat Pabhakaro, Phrakrusamu Thanachot Ciradhammo and Peuchthonglang, 2021) และในประเทศไทยก็ได้รับ อิทธิพลและมีการก่อตั้งขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมโดย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้ง ทรงพระผนวช ด้วยทรงเห็นว่า การศึกษาพระศาสนาและการปฏิบัติที่ทำตามกันมานั้น ไม่ใช่พุทธแท้ มีการผิดแผกไปจากคำสอนของพระพุทธเจ้าอยู่มาก พระองค์จึงอ้างเหตุผลของความไม่บริสุทธิ์นั้น แยกตน

ออกมาก่อตั้ง และได้สร้างข้อปฏิบัติที่ต่างจากนิกายเดิม ไม่ว่าจะเป็นการนุ่งห่มจีวร การปฏิบัติซึ่งเป็นการแสดงออกทางนามธรรมยังไม่เห็นเป็นรูปธรรม กระทั่งพระองค์เสด็จขึ้นครองราชย์ทรงสามารถแสดงเป็นรูปธรรมชัดเจนทางสถาปัตยกรรมด้วยการสร้างงานในรูปแบบที่หวนกลับไปใช้แบบอย่างสถาปัตยกรรมสมัยสุโขทัยและอยุธยา พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงส่งพระภิกษุจากกรุงเทพฯ สู่หัวเมืองอันห่างไกลเพื่อเผยแผ่ธรรมยุติกนิกาย ซึ่งอุบลราชธานีเป็นเมืองแถบลุ่มน้ำโขงและอีสานแห่งแรกที่ธรรมยุติกนิกายก่อตั้งขึ้น (Tongklom, 2015) นอกจากนี้ ในอดีตวัดป่านั้นต้องตั้งอยู่ในพื้นที่ที่มีป่าไม้ล้อมรอบในรัศมี 1 กิโลเมตร ซึ่งหากประเทศไทยมีวัดป่า 100 วัด และแต่ละวัดรักษาผืนป่าไว้ได้วัดละ 4 ตารางกิโลเมตร ดังนั้น วัดป่า 100 วัด ก็สามารถรักษาผืนป่าได้ถึง 400 ตารางกิโลเมตรได้ ปัจจุบันป่าไม้ที่ล้อมรอบวัดป่าในประเทศไทยจำนวนหลายวัดได้ถูกตัดโค่น เพื่อนำไปใช้ประโยชน์หรือไม่ก็เพื่อใช้ประโยชน์ในที่ดิน วัดป่าหลายวัดจึงกลายสภาพเป็นวัดบ้าน เช่น วัดป่าสาละวัน จังหวัดนครราชสีมา และวัดป่าสุโคโต จังหวัดชัยภูมิ เป็นต้น ถึงแม้ว่าพระสงฆ์ในวัดเหล่านี้จะยังคงธรรมเนียมปฏิบัติแบบสายพระป่าอยู่ แต่วัดป่าได้สูญเสียอัตลักษณ์เชิงพื้นที่ไปแล้ว คงเป็นวัดป่าแต่เพียงชื่อ ทั้งนี้ คงเป็นเพราะวัดป่ารวมทั้งพระป่าแม้จะได้ชื่อว่าอยู่ในป่า แต่ก็ยังเป็นส่วนหนึ่งของสังคม เมื่อเวลาเปลี่ยนสังคมเปลี่ยน และปัจจัยทางเศรษฐกิจเปลี่ยน วัดป่าจึงต้องเปลี่ยนไป (Chaisuwan and Charoonseang, 2018)

จากข้อมูลดังกล่าวทั้งหมด ผู้เขียนจึงมีแนวคิดผ่านการเขียนบทความนี้ โดยผู้เขียนได้ทำการศึกษาจากวัดที่ได้รับการคัดเลือกวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น วัดพัฒนาตัวอย่าง และอุทยานการศึกษาในวัด เมื่อปี พ.ศ. 2563 ที่ผ่านมา ซึ่งมีวัดที่ได้รับการคัดเลือกจำนวน 120 วัด ได้แก่ วัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่นจำนวน 30 วัด วัดพัฒนาตัวอย่าง จำนวน 30 วัด และอุทยานการศึกษาในวัด จำนวน 60 วัด (The National Office of Buddhism, 2020) โดยผู้เขียนทำการแยกประเภทของวัดบ้านหรือวัดคามวาสีและวัดป่าหรือวัดธรรมาวาสออกจากกัน มีวัดป่าที่ถูกคัดเลือกจำนวน 13 วัดจากจำนวนวัดที่ได้รับการคัดเลือกทั้งหมด มาวิเคราะห์วัดป่าที่แท้จริงที่ยังคงอัตลักษณ์เชิงพื้นที่ หรือกึ่งสูญเสียอัตลักษณ์เชิงพื้นที่ หรือสูญเสียอัตลักษณ์เชิงพื้นที่ไปแล้ว เพื่อแสดงถึงข้อมูลจำนวนวัดป่าที่ยังคงเป็นวัดป่าที่แท้จริง และนำมาเป็นต้นแบบของวัดป่าที่ได้รับการคัดเลือกมาวิเคราะห์มาตรฐานการพัฒนาวัดของกองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติว่าเหมาะสม หรือควรปรับปรุงส่วนใดบ้าง นำไปสู่การเสนอแนะซึ่งจะเป็นข้อเสนอแนะของผู้เขียนเอง

ลักษณะพื้นที่ภายในวัดป่า

จากบทนำดังกล่าวข้างต้นวัดป่าอาจจะไม่สามารถมีป่าไม้ล้อมรอบรัศมี 1 กิโลเมตรและรักษาผืนป่าไว้วัดละ 4 ตารางกิโลเมตรได้ แต่ก็ยังคงรักษาผืนป่าไว้ได้ไม่น้อยหากวัดป่าไม่ได้สูญเสียอัตลักษณ์เชิงพื้นที่ ผู้เขียนจึงมีแนวคิดเพิ่มเติมว่า วัดป่าบางแห่งอาจจะไม่ได้สูญเสียอัตลักษณ์เชิงพื้นที่ทั้งหมด แต่อาจเป็นการกึ่งสูญเสียเป็นการสูญเสียพื้นที่ป่าเพื่อพัฒนาไปเป็นพื้นที่อื่นๆ โดยที่ไม่ได้คำนึงถึงการใช้พื้นที่ของป่าหรือที่ดินของวัดที่มีเนื้อที่เป็นป่า ซึ่งโดยทั่วไปแล้ววัดทั่วไปจะประกอบด้วยที่ดิน 3 ประเภท ดังนี้

ประเภทที่ 1 ที่วัด มักแบ่งการใช้พื้นที่ออกเป็น เขตพุทธาวาส เขตสังฆาวาส และเขตที่ปรกคือที่ว่างที่ป่า ให้พระสงฆ์ปฏิบัติกรรมฐาน (มักมีเฉพาะในวัดธรรมาวาส)

ประเภทที่ 2 ที่ธรณีสงฆ์ คือที่ดินที่มีผู้บริจาควัด เพื่อให้วัดได้ใช้ประโยชน์

ประเภทที่ 3 ที่กลบนา คือที่ดินที่เจ้าของอุทิศผลประโยชน์ให้วัดโดยไม่โอนกรรมสิทธิ์

จากข้อมูลที่ดินวัดทั้ง 3 ประเภท ในที่นี้ผู้เขียนจะมุ่งเน้นไปที่ ประเภทที่ 1 เพราะในการวางผังวัดพื้นที่เขตพุทธาวาสจะถูกกำหนดให้มีความสำคัญสูงสุดเสมอ โดยจะถูกวางไว้ในตำแหน่งสำคัญ เข้าถึงง่าย อาจจะถูกวางอยู่ศูนย์กลางหรือด้านหน้าวัด เขตสังฆาวาสอาจจะถูกวางไว้ด้านหลัง ด้านข้าง หรือโอบล้อม แต่ไม่

ถูกวางไว้ด้านหน้าเขตพุทธาวาสเลยส่วนเขตธรณีสงฆ์ก็จะมีคามสำคัญในฐานะเป็นพื้นที่สาธารณะสำหรับชุมชน จะถูกวางไว้ในตำแหน่งที่เข้าถึงง่าย แต่ก็ไม่วางไว้ด้านหน้าเขตพุทธาวาสเช่นกัน (Chansuebsri, n.d.) ลักษณะดังภาพต่อไปนี้

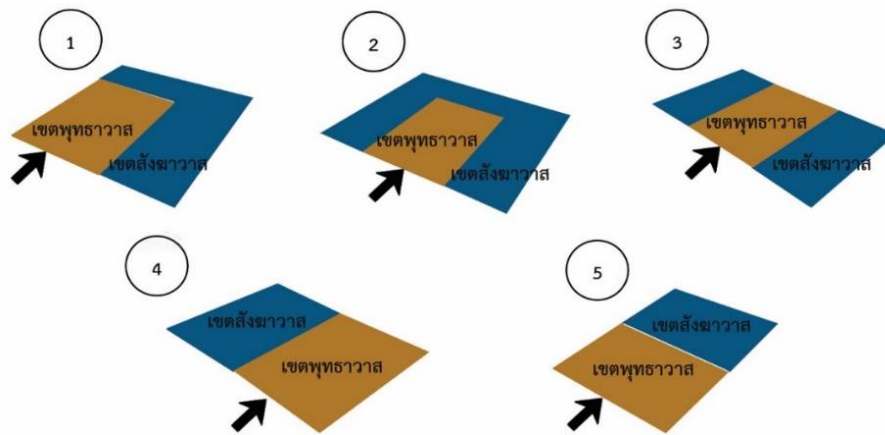

Figure 1: The Framework of the Layout of the Phuttawat and Sangkhawat Areas of General Temples. (Source: Suebpong Chansuebsri)

จากภาพผู้เขียนสามารถวิเคราะห์และแบ่งสัดส่วนเป็นร้อยละ จากการวางผังวัด ทั้ง 5 รูปแบบ ดังนี้

รูปแบบที่ 1 แบ่งเขตพื้นที่ เขตพุทธาวาสร้อยละ 30 เขตสังฆาวาสร้อยละ 70

รูปแบบที่ 2 แบ่งเขตพื้นที่ เขตพุทธาวาสร้อยละ 30 เขตสังฆาวาสร้อยละ 70

รูปแบบที่ 3 แบ่งเขตพื้นที่ เขตพุทธาวาสร้อยละ 40 เขตสังฆาวาสร้อยละ 60

รูปแบบที่ 4 แบ่งเขตพื้นที่ เขตพุทธาวาสร้อยละ 50 เขตสังฆาวาสร้อยละ 50

รูปแบบที่ 5 แบ่งเขตพื้นที่ เขตพุทธาวาสร้อยละ 50 เขตสังฆาวาสร้อยละ 50

จากข้อมูลและการวิเคราะห์นี้ไม่มีการแบ่งเขตที่ปรกซึ่งเป็นที่ว่างหรือที่ป่าเป็นสัดส่วน อาจเป็นเพราะเขตที่ปรกมีเฉพาะในวัดป่าหรือวัดอรุณวาสีก็ได้จึงไม่มีการแบ่งสัดส่วนอย่างเป็นรูปธรรมและเป็นระบบ ผู้เขียนจึงได้นำมาเขียนเป็นภาพประกอบเพื่อแสดงลักษณะการวางผังเขตพุทธาวาส เขตสังฆาวาส และเขตที่ปรก เพื่อให้เห็นภาพตามประเภทที่ 1 ที่วัด มักแบ่งการใช้พื้นที่ออกเป็น เขตพุทธาวาส เขตสังฆาวาส และเขตที่ปรก คือที่ว่าง ที่ป่า ให้พระสงฆ์ปฏิบัติกรรมฐาน (มักมีเฉพาะในวัดอรุณวาสี) โดยมีการแบ่งสัดส่วนตามอดีตของวัดป่าที่แท้จริงตั้งอยู่ในพื้นที่ที่มีป่าไม้ล้อมรอบบริศมี 1 กิโลเมตร และแต่ละวัดรักษาผืนป่าไว้ได้วัดละ 4 ตารางกิโลเมตร (Chansuebsri, n.d.) ลักษณะดังภาพต่อไปนี้

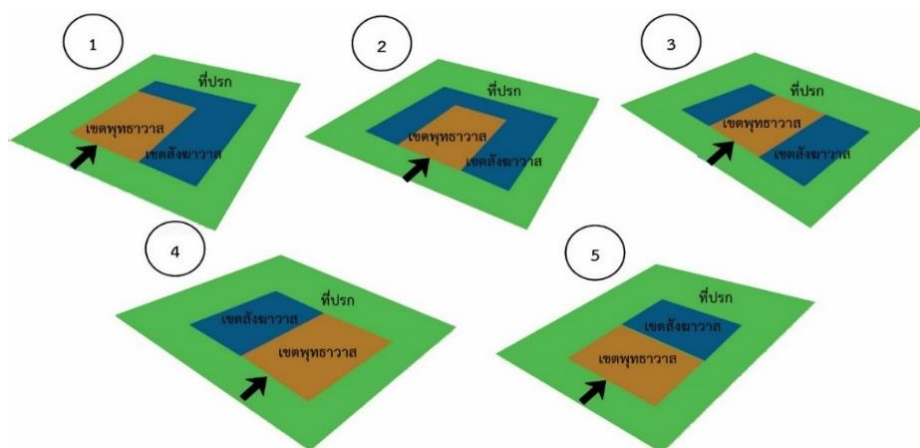

Figure 2: The Layout Framework of the Buddhawat Area, the Sangkhawat Area, and the Forest Temple Area. (Source: Author)

จากภาพผู้เขียนสามารถวิเคราะห์และแบ่งสัดส่วนเป็นร้อยละ (กรณีที่ดินป่ามีพื้นที่วัด 4 ตารางกิโลเมตร) จากการวางผังวัด ทั้ง 5 รูปแบบ ดังนี้

รูปแบบที่ 1 แบ่งเขตพื้นที่ เขตพุทธาวาสร้อยละ 15 เขตสังฆาวาสร้อยละ 35 เขตที่ปรกร้อยละ 50

รูปแบบที่ 2 แบ่งเขตพื้นที่ เขตพุทธาวาสร้อยละ 15 เขตสังฆาวาสร้อยละ 35 เขตที่ปรกร้อยละ 50

รูปแบบที่ 3 แบ่งเขตพื้นที่ เขตพุทธาวาสร้อยละ 20 เขตสังฆาวาสร้อยละ 30 เขตที่ปรกร้อยละ 50

รูปแบบที่ 4 แบ่งเขตพื้นที่ เขตพุทธาวาสร้อยละ 25 เขตสังฆาวาสร้อยละ 25 เขตที่ปรกร้อยละ 50

รูปแบบที่ 5 แบ่งเขตพื้นที่ เขตพุทธาวาสร้อยละ 25 เขตสังฆาวาสร้อยละ 25 เขตที่ปรกร้อยละ 50

จากข้อมูลและการวิเคราะห์การแบ่งเขตที่ปรกให้เป็นร้อยละ จะเห็นได้ว่าเขตที่ปรกมีจำนวนถึงร้อยละ 50 ซึ่งถือว่าเป็นส่วนที่สำคัญมากถ้าวัดป่าให้ความสำคัญกับเขตที่ปรกการรักษานั่นก็ไม่ใช่ว่าเรื่องยาก

มาตรฐานการพัฒนาวัด

นอกจากการศึกษารวบรวมข้อมูลประเภทพื้นที่ของวัด ผู้เขียนได้ศึกษารวบรวมข้อมูลในเรื่องมาตรฐานการพัฒนาวัด โดยปัจจุบันสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้ส่งเสริมการพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐาน และมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างมาตรฐานการพัฒนาวัดโดยเริ่มจากการพัฒนาขั้นพื้นฐาน ส่งเสริมสนับสนุนให้วัดเกิดกระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาตนเองไปสู่คุณภาพและความสำเร็จอย่างต่อเนื่อง เกิดการยอมรับจากสังคม โดยบูรณาการการทำงานร่วมกับทุกภาคส่วน เพิ่มประสิทธิภาพและความคุ้มค่าในการพัฒนาวัด สู่ความเป็นมาตรฐาน และเป็นการเตรียมความพร้อมในการพัฒนาตนเองสู่การดำเนินกิจกรรมวัดพัฒนา ดังนั้นวัดจึงต้องได้รับการพัฒนาในด้านการบูรณปฏิสังขรณ์ให้มีความมั่นคงแข็งแรง ปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ เพื่อสามารถใช้ประโยชน์ในการดำเนินกิจกรรมได้อย่างสมบูรณ์แบบ การพัฒนาวัดเพื่อให้วัดมีสภาพสะอาด สงบ และสว่าง เพื่อสร้างความสุขทางด้านจิตใจให้กับประชาชน นอกจากนี้การพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐานยังรวมถึงการพัฒนาสิ่งแวดล้อม ป่าไม้ในวัดด้วย (The National Office of Buddhism, 2011) โดยเกณฑ์ประเมินมาตรฐานการพัฒนาวัด แบ่งออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ วัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น วัดพัฒนาตัวอย่าง อุทยานการศึกษาในวัด เรียงลำดับจากระดับสูง มีเกณฑ์ ดังนี้

(1) พัฒนาวัดให้เกิดความรู้สึกแก่ชุมชนในท้องถิ่นนั้นว่าวัดเป็นของตน มีความรู้สึก ห่วงแหนและช่วยกันดูแลรักษา

(2) สร้างสภาพวัดให้มีความหมาย 5 ประการ คือ

- เป็นที่พักอาศัยของพระภิกษุสามเณร
- เป็นที่บวชเรียนศึกษาปฏิบัติธรรม
- เป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศลของชาวบ้าน
- เป็นที่ที่ชาวบ้านได้เข้ามาหาความสงบทางกายทางใจ
- เป็นศูนย์กลางสำหรับทำกิจกรรมทางสังคมร่วมกันของชาวบ้าน

(3) สร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับประชาชนในท้องถิ่น วัดต้องสะอาดร่มรื่น มีการจัดกิจกรรมเพื่อประชาชน มีความพร้อมที่จะให้บริการแก่ประชาชนที่เข้าวัดเพื่อบำเพ็ญกุศล ศึกษาพระธรรมวินัย และหลักพระพุทธศาสนา

(4) สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ระหว่างวัดกับประชาชนในท้องถิ่น ในการติดต่อกับหน่วยงานอื่นๆ การจัดกิจกรรมเพื่อการสาธารณูปโภค สาธารณูปการ ตลอดจนการส่งเสริมอาชีพ ซึ่งควรให้วัดเป็นศูนย์กลาง

(5) ให้เกิดการยอมรับตลอดไปว่า วัดกับชุมชนนั้นๆ เป็นหน่วยงานเดียวกัน ให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

การพัฒนาวัดอย่างต่อเนื่อง การจัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนเพียงอย่างเดียว ยังไม่สามารถพัฒนาวัดได้สมบูรณ์ครบถ้วน การพัฒนาวัดที่สมบูรณ์ครบถ้วน จะต้องพัฒนาวัดแบบบูรณาการ โดยการเชื่อมโยงกิจกรรมของวัดให้สอดคล้องกับการบริหารงานคณะสงฆ์ และให้สอดคล้องกับเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมปัจจุบันโดยบูรณาการสอดคล้องกับภารกิจ 6 ด้านของคณะสงฆ์ดังนี้

- (1) การปกครอง หมายถึง การดูแล ค้ำครอง บริหาร
- (2) การศาสนศึกษา หมายถึง การเล่าเรียน ฝึกฝน และอบรม
- (3) การเผยแผ่ หมายถึง ทำให้ขยายออกไป ทำให้ขยาย กว้างขวางออกไป
- (4) การสาธารณูปการ หมายถึง การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสถานภายในวัด
- (5) การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การให้การสงเคราะห์ด้านการฝึกฝน อบรมแก่ประชาชน
- (6) การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การช่วยเหลือเพื่อประชาชนทั่วไป (The National Office of Buddhism, 2011)

เกณฑ์ประเมินมาตรฐานการพัฒนาวัด โดยวัดที่มีการพัฒนาจะแบ่งออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ อุทยานการศึกษาในวัด วัดพัฒนาตัวอย่าง และวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น มีรายละเอียด ดังนี้

วัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น

- เป็นวัดที่ถูกต้องตามกฎหมาย มีชื่อในทะเบียนวัดของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ
- เป็นวัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาแล้ว
- เจ้าอาวาสของวัดนั้นได้รับแต่งตั้งอย่างถูกต้องตามกฎหมายเถรสมาคม ทั้งต้องปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎ ระเบียบ และคำสั่งของมหาเถรสมาคม กฎหมาย กับได้ปฏิบัติตามแบบธรรมเนียมของทางราชการมาด้วยดี

- มีพระภิกษุ สามเณร อยู่ประจำตลอดทั้งปีจำนวน 7 รูปขึ้นไป เวลาติดต่อกัน 1-3 ปี เป็นอย่างน้อย

- ได้รับการคัดเลือกเป็นวัดพัฒนาตัวอย่างมาแล้วไม่น้อยกว่า 2 ปี นับตั้งแต่ปีที่ได้รับการคัดเลือก

- เป็นวัดที่เข้าร่วมโครงการ วัด ประชา รัฐ สร้างสุข พร้อมกับการยื่นเอกสารเข้าขอรับการพิจารณาคัดเลือกเป็นอุทยานการศึกษาในวัด

- รายงานผลการดำเนินงานด้านการพัฒนาวัด จำนวน 6 หมวด ได้แก่

หมวดที่ 1 การสาธารณูปการ

หมวดที่ 2 การปกครอง

หมวดที่ 3 การศาสนศึกษา

หมวดที่ 4 การเผยแผ่

หมวดที่ 5 การศึกษาสงเคราะห์

หมวดที่ 6 การสาธารณสงเคราะห์

- จัดทำแผนงาน กิจกรรม หรือโครงการที่ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมหรือเอื้อประโยชน์ต่อชุมชนที่จะดำเนินการในอนาคต เมื่อได้รับการพิจารณาให้เป็นอุทยานการศึกษาในวัด อย่างน้อย 3 โครงการ

วัดพัฒนาตัวอย่าง

- เป็นวัดที่ถูกต้องตามกฎหมาย มีชื่อในทะเบียนวัดของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

- เป็นวัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาแล้ว

- เจ้าอาวาสของวัดนั้นได้รับแต่งตั้งอย่างถูกต้องตามกฎหมายเถรสมาคม ทั้งต้องปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กุฎระเปียบ และคำสั่งของมหาเถรสมาคม กฎหมาย กับได้ปฏิบัติตามแบบธรรมเนียมของทางราชการ

- มีพระภิกษุ สามเณร อยู่ประจำตลอดทั้งปีจำนวน 5 รูปขึ้นไป เวลาติดต่อกัน 1-3 ปี เป็นอย่างน้อย

- ได้รับการคัดเลือกเป็นอุทยานการศึกษาในวัดมาแล้วไม่น้อยกว่า 2 ปี นับตั้งแต่ปีที่ได้รับการคัดเลือก

- เป็นวัดที่เข้าร่วมโครงการ วัด ประชา รัฐ สร้างสุข พร้อมกับการยื่นเอกสารเข้าขอรับการพิจารณาคัดเลือกเป็นอุทยานการศึกษาในวัด

- รายงานผลการดำเนินงานด้านการพัฒนาวัด จำนวน 5 หมวด ได้แก่

หมวดที่ 1 บริเวณวัดสะอาด สงบ ร่มรื่น สวยงาม

หมวดที่ 2 การจัดการศึกษา

หมวดที่ 3 การส่งเสริมศีลธรรม

หมวดที่ 4 การปกครองพระภิกษุ สามเณร

หมวดที่ 5 การจัดทำแผนงาน/โครงการ

- จัดทำแผนงาน กิจกรรม หรือโครงการที่ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมหรือเอื้อประโยชน์ต่อชุมชนที่จะดำเนินการในอนาคต เมื่อได้รับการพิจารณาให้เป็นอุทยานการศึกษาในวัด อย่างน้อย 2 โครงการ

อุทยานการศึกษาในวัด

- เป็นวัดที่ถูกต้องตามกฎหมาย มีชื่อในทะเบียนวัดของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

- เป็นวัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาแล้ว

- เจ้าอาวาสของวัดนั้นได้รับแต่งตั้งอย่างถูกต้องตามกฎหมายเถรสมาคม ทั้งต้องปฏิบัติตามพระธรรม-วินัย กฎ ระเบียบ และคำสั่งของมหาเถรสมาคม กฎหมาย กับได้ปฏิบัติตามแบบธรรมเนียมของทางราชการมาด้วยดี

- มีพระภิกษุ สามเณร อยู่ประจำตลอดทั้งปีจำนวน 3 รูปขึ้นไป เป็นเวลาติดต่อกัน 1-3 ปี อย่างน้อย

- ไม่เคยได้รับการคัดเลือกเป็นอุทยานการศึกษาในวัด วัดพัฒนาตัวอย่าง วัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น มาก่อน

- เป็นวัดที่เข้าร่วมโครงการ วัด ประชา รัฐ สร้างสุข พร้อมกับการยื่นเอกสารเข้าขอรับการพิจารณาคัดเลือกเป็นอุทยานการศึกษาในวัด

- รายงานผลการดำเนินงานด้านการพัฒนาวัด จำนวน 6 หมวด ได้แก่

หมวดที่ 1 พิพิธภัณฑหรือมุมแสดงนิทรรศการให้ความรู้

หมวดที่ 2 การจัดการศึกษา

หมวดที่ 3 สถานที่เผยแพร่ข้อมูล

หมวดที่ 4 ความสะอาด

หมวดที่ 5 การจัดทำแผนงาน/โครงการ

หมวดที่ 6 การจัดทำแผนผังวัด

- จัดทำแผนงาน กิจกรรม หรือโครงการที่ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมหรือเอื้อประโยชน์ต่อชุมชนที่จะดำเนินการในอนาคต เมื่อได้รับการพิจารณาให้เป็นอุทยานการศึกษาในวัด อย่างน้อย 1 โครงการ (The National Office of Buddhism, 2020)

จากข้อมูลเกณฑ์ประเมินมาตรฐานการพัฒนาวัด โดยวัดที่มีการพัฒนาจะแบ่งออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ 1) วัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น 2) วัดพัฒนาตัวอย่าง และ 3) อุทยานการศึกษาในวัด ดังรายละเอียดข้างต้น ซึ่งงานวิจัยนี้ผู้เขียนมุ่งเน้นพัฒนาไปในระดับวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น ในหมวดที่ 1 การสาธารณูปการ โดยการสาธารณูปการนั้น หมายถึง การพัฒนาวัดในด้านวัตถุทุกอย่าง ไม่เฉพาะแต่ศาสนสถานเท่านั้น หากรวมถึงการทำวัดให้สะอาด ร่มรื่น สะดวกสบาย การทำถนน ทางเดินในวัด และการตกแต่งวัดให้ดูสวยงามให้สบายตาแก่ผู้พบเห็น นอกจากนี้ การสาธารณูปการเป็นงานประจำของเจ้าอาวาสอย่างหนึ่งซึ่งถือว่าเป็นหน้าที่ที่จะต้องทำ ทั้งนี้เพื่อสร้างสิ่งที่เป็นรัก ษาสิ่งที่มีอยู่แล้วไว้ และซ่อมแซมสิ่งที่ชำรุดทรุดโทรมให้คงสภาพไว้เพื่อประโยชน์แก่ชุมชนและพระสงฆ์ ภายในวัด ในการนี้ให้รวมถึงการดูแลรักษาศาสนสมบัติของพระพุทธรูปที่เป็นสมบัติส่วนรวมของสงฆ์ มิใช่สมบัติส่วนตัวของผู้ใดผู้หนึ่งโดยเฉพาะ มีพระพุทธานุญาตให้สงฆ์ช่วยกันดูแลรักษา เช่น ให้ตั้งพระภิกษุทำหน้าที่ดูแลรักษา วัสดุสิ่งของของสงฆ์ ซึ่งเรียกว่า ภัณฑาคาริก โดยเฉพาะ (The National Office of Buddhism, 2011)

เนื่องจากการสาธารณูปการในระดับวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่นครอบคลุมถึงระดับวัดพัฒนาตัวอย่าง และระดับอุทยานการศึกษาในวัด ผู้เขียนจึงสรุปรายการหมวดที่ 1 การสาธารณูปการ วัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น เพื่อแสดงให้เห็นถึงส่วนที่จะนำมาวิเคราะห์ถึงสิ่งที่บ่งบอกถึงอัตลักษณ์เชิงพื้นที่ของวัดป่า ได้แก่ แผนผังวัด ป้ายสถิติบอกจำนวนศาสนบุคคลในวัด ป้ายชื่อวัด ป้ายแสดงรายนามเจ้าอาวาส ป้ายประวัติวัด ป้ายคติธรรมและป้ายพุทธภาษิต ป้ายข้อมูลสารสนเทศ รั้ววัด ถนนและทางเท้าภายในวัด การสาธารณูปโภค ห้องสุขาสาธารณะ ที่นั่งพักผ่อน ไม้ดอกและไม้ประดับ ความสะอาด ป้ายบอกชื่อต้นไม้ สภาพของต้นไม้ ประโยชน์ของต้นไม้ที่ปลูก สภาพอาคารเสนาสนะภายในวัดเป็นระเบียบเรียบร้อย ทั้งในเขตพุทธาวาส เขตสังฆาวาส และพื้นที่อื่นๆ ในบริเวณโดยรอบวัด การแต่งตั้งไวยาวัจกร การจัดทำทะเบียน

อสังหาริมทรัพย์และสังหาริมทรัพย์ บัญชีการเงิน การเก็บรักษาเงิน และอื่นๆ (The National Office of Buddhism, 2020)

ซึ่งการดำเนินการปรับปรุงพัฒนาวัดในหมวดที่ 1 การสาธารณูปการ มีแนวทางในการดำเนินการภายในบริเวณวัด มีสิ่งต่างๆ ที่จำเป็นเหมาะสม สิ่งเสริมสภาพความเป็นรมณีสถาน แต่ไม่มีข้อใดที่บ่งบอกถึงอัตลักษณ์เชิงพื้นที่ของวัดป่าได้ในเกณฑ์การพิจารณาคัดเลือก โดยจากประกาศสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เรื่อง ผลการคัดเลือกอุทยานการศึกษาในวัด วัดพัฒนาตัวอย่าง และวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น ประจำปี 2563 มีรายการวัดที่ได้รับการพิจารณาคัดเลือก มีจำนวน 120 วัด ได้แก่ วัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น จำนวน 30 วัด โดยในจำนวนนี้มีวัดป่าที่ถูกคัดเลือก จำนวน 1 วัด วัดพัฒนาตัวอย่าง จำนวน 30 วัด โดยในจำนวนนี้มีวัดป่าที่ถูกคัดเลือก จำนวน 7 วัด และอุทยานการศึกษาในวัด จำนวน 60 วัด โดยในจำนวนนี้มีวัดป่าที่ถูกคัดเลือก จำนวน 5 วัด

ผู้เขียนได้นำรายชื่อวัดป่าที่ได้รับการคัดเลือกวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น วัดพัฒนาตัวอย่าง และอุทยานการศึกษาในวัด มาวิเคราะห์วัดป่าที่แท้จริงที่ยังคงอัตลักษณ์เชิงพื้นที่หรือกึ่งสูญเสียหรือสูญเสียอัตลักษณ์เชิงพื้นที่ไปแล้ว เพื่อแสดงถึงข้อมูลจำนวนวัดป่าที่ยังคงเป็นวัดป่าที่แท้จริงอีกทั้งยังเป็นต้นแบบในการได้รับการคัดเลือกวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น วัดพัฒนาตัวอย่าง และอุทยานการศึกษาในวัดด้วย ซึ่งข้อมูลนี้จะนำไปสู่การทำวิจัยทางด้านนี้ได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้จากข้อมูลข้างต้นผู้เขียนจึงนำข้อมูลวัดป่าที่ได้รับการคัดเลือกวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น วัดพัฒนาตัวอย่าง อุทยานการศึกษาในวัด มาทำการวิเคราะห์และจำแนกข้อมูลวัดป่าที่คงอัตลักษณ์เชิงพื้นที่ กึ่งสูญเสียอัตลักษณ์เชิงพื้นที่ สูญเสียอัตลักษณ์เชิงพื้นที่ของวัดป่านั้นๆ ตามตาราง ดังนี้

ตารางที่ 1 การวิเคราะห์ข้อมูลวัดป่าที่ได้รับการคัดเลือกวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น วัดพัฒนาตัวอย่าง อุทยานการศึกษาในวัดที่คงอัตลักษณ์เชิงพื้นที่ หรือกึ่งสูญเสียอัตลักษณ์เชิงพื้นที่ หรือสูญเสียอัตลักษณ์เชิงพื้นที่

ที่	ชื่อวัด	ประเภทวัดป่า			การวิเคราะห์	ภาพประกอบ	ความเชื่อมโยงกับมาตรฐานการพัฒนาวัด
		คงอัตลักษณ์	กึ่งสูญเสีย	สูญเสีย			
วัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น							
1	วัดสมานรัตนาราม(ธ)			✓	มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ มากมายและแทบจะไม่มีต้นไม้เลย มีเพียงบางจุดเท่านั้น ปัจจุบันเป็นวัดที่ผู้คนนิยมไปท่องเที่ยวพักผ่อน ไม่มีความเป็นวัดป่าหรือวัดอรัญวาสี (ธรรมยุติ) เลย		ความเป็นวัดป่า ไม่มีความ เชื่อมโยงกับการได้รับการคัดเลือก
วัดพัฒนาตัวอย่าง							
2	วัดทองเนียม		✓		เดิมที่ดินเป็นพื้นที่ทำสวนและทำบ่อเลี้ยงปลา ปัจจุบันถึงแม้จะอยู่ใจกลางเมืองหลวง แต่ยังคงความเป็นวัดป่าหรือวัดอรัญวาสี (ธรรมยุติ) ได้ แต่อาจมีการปรับเปลี่ยนพื้นที่ไปบ้าง		ความเป็นวัดป่า มีความ เชื่อมโยงกับการได้รับการคัดเลือก อยู่

3	วัดป่า นันทบุรี ญาณสังว ราราม	✓		มีพื้นที่ของวัดอย่างกว้างขวาง และ คง ความเป็นวัดป่าหรือวัดอรัญวาสี (ธรรม ยุติ) ได้ แม้ว่าจะมีสิ่งปลูกสร้างเกิดขึ้น แต่สิ่งปลูกสร้างนั้นไม่กระทบตัว ทำให้ พื้นที่ป่าไม่ถูกรบกวน		ความเป็นวัดป่า มีความเชื่อมโยงกับการได้ รับการคัดเลือก อยู่มาก
4	วัด พระ บรมธาตุ ดอยผา ส้ม	✓		ตั้งอยู่บริเวณดอยสูงระหว่างรอยต่อ ตำบลแม่สาบและตำบลยังเมิน คง ความเป็นวัดป่าหรือวัดอรัญวาสี (ธรรม ยุติ) ได้อย่างสมบูรณ์ และวัดเคยเข้า ร่วมโครงการคืนผืนป่าสู่แผ่นดิน		ความเป็นวัดป่า มีความเชื่อมโยงกับการได้ รับการคัดเลือก อยู่มาก
5	วัดเขา ศาลา ตุลฐานะ จาโร (ธ)		✓	ตั้งอยู่ในพื้นที่ป่าไม้สลับกับเทือกเขา กรมป่าไม้ประกาศเป็นเขตพุทธอุทยาน โครงการส่งเสริมพระพุทธศาสนาเพื่อ อนุรักษ์ป่าไม้และพัฒนาสิ่งแวดล้อม แต่มีสิ่งปลูกสร้างที่พื้นที่ป่าถูกรบกวน		ความเป็นวัดป่า มีความเชื่อมโยงกับการได้ รับการคัดเลือก อยู่
6	วัด ไพร สนธ์ รัตน ราม(ธ)		✓	ตั้งอยู่ในบริเวณที่ต้นไม้มาก และ คง ความเป็นวัดป่าหรือวัดอรัญวาสี (ธรรม ยุติ) ได้ แต่มีสิ่งปลูกสร้างเกิดขึ้นที่ ทำให้พื้นที่ป่าถูกรบกวน		ความเป็นวัดป่า มีความเชื่อมโยงกับการได้ รับการคัดเลือก อยู่

ที่มา: ผู้เขียน

ตารางที่ 1 การวิเคราะห์ข้อมูลวัดป่าที่ได้รับการคัดเลือกวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น วัดพัฒนาตัวอย่าง
อุทยานการศึกษาในวัดที่คงอัตลักษณ์เชิงพื้นที่ หรือกึ่งสูญเสียอัตลักษณ์เชิงพื้นที่ หรือสูญเสียอัตลักษณ์เชิงพื้นที่

ที่	ชื่อวัด	ประเภทวัดป่า			การวิเคราะห์	ภาพประกอบ	ความเชื่อมโยง กับมาตรฐาน การพัฒนาวัด
		คงอัตลักษณ์	กึ่งสูญเสีย	สูญเสีย			
7	วัด โคนอน			✓	ที่ตั้งวัดอยู่ท่ามกลางทุ่งนาของชาวบ้าน มีสิ่งปลูกสร้างเกิดขึ้นภายในวัดที่มี ลักษณะเป็นวัดบ้านเสียมากกว่าวัดป่า ทำให้ไม่สามารถบอกได้ว่าเป็นวัดป่า หรือวัดอรัญวาสี (ธรรมยุติ) เลย		ความเป็นวัดป่า ไม่มีความเชื่อมโยงกับการได้ รับการคัดเลือก
8	วัดไพร พัฒนา			✓	ตั้งอยู่ในตำบลไพรพัฒนา อำเภอภูสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ มีสิ่งปลูกสร้างเกิดขึ้น ภายในวัดเป็นอิฐสีแดงในรูปแบบเก่าแก่ สไตล์ขอม ไม่สามารถบอกได้ว่าเป็นวัด ป่าหรือวัดอรัญวาสี (ธรรมยุติ)		ความเป็นวัดป่า ไม่มีความเชื่อมโยงกับการได้ รับการคัดเลือก

อุทยานการศึกษาในวัด						
9	วัดบ้านเหล่า(ธ)		✓	ภายในวัด มีสิ่งปลูกสร้างเกิดขึ้นภายในวัดที่มีลักษณะเป็นวัดบ้านเสียมากกว่าวัดป่า ทำให้ไม่สามารถบอกได้ว่านี่คือวัดป่าหรือวัดอรัญวาสี (ธรรมยุติ) แม้จะมีต้นไม้อยู่บ้างก็ตาม		ความเป็นวัดป่า ไม่มีความ เชื่อมโยงกับการได้รับการคัดเลือก
10	วัดวาริอุดม(ธ)		✓	ตั้งอยู่บนที่ป่าริมห้วยโขง แต่ปัจจุบันไม่มีความเป็นป่า มีสิ่งปลูกสร้างเกิดขึ้นภายในวัดที่มีลักษณะเป็นวัดบ้านเสียมากกว่าวัดป่า		ความเป็นวัดป่า ไม่มีความ เชื่อมโยงกับการได้รับการคัดเลือก
11	วัดมหาชัย		✓	ที่ตั้งวัดเป็นที่ราบริมฝั่งหนองบัว หนองน้ำขนาดใหญ่กลางตัวเมืองหนองบัวลำภู แต่ปัจจุบันมีสิ่งปลูกสร้างเกิดขึ้นภายในวัดที่มีลักษณะเป็นวัดบ้านเสียมากกว่าวัดป่า		ความเป็นวัดป่า ไม่มีความ เชื่อมโยงกับการได้รับการคัดเลือก
12	วัดทุ่งโพธิ์		✓	เดิมที่ดินเป็นพื้นที่นาของชาวบ้าน แต่ปัจจุบันเป็นพื้นที่วัดและการปลูกสร้างสิ่งต่างๆ มีความเป็นวัดป่าหรือวัดอรัญวาสี (ธรรมยุติ) อยู่ แต่ลักษณะคล้ายวัดบ้านมากกว่า		ความเป็นวัดป่า มีความ เชื่อมโยงกับการได้รับการคัดเลือก อยู่
13	วัดป่าบวรสังฆาราม(ธ)		✓	ตั้งอยู่ริมถนนทางไปอำเภอปราสาท เยื้องเรือนจำกลางสุรินทร์ ภายในวัดมีความเป็นธรรมชาติ แต่ก็มีสิ่งก่อสร้างมากมาย เช่น ศาลาอเนกประสงค์กลางน้ำ ศาลาการเปรียญ กุฏิพระสงฆ์		ความเป็นวัดป่า มีความ เชื่อมโยงกับการได้รับการคัดเลือก อยู่

ที่มา: ผู้เขียน

สรุป

ผู้เขียนสรุปได้ว่าวัดป่าที่ได้รับการคัดเลือกทั้งหมดจำนวน 13 วัด แบ่งรายละเอียดออกเป็น 3 กลุ่มดังนี้

กลุ่มที่ 1 วัดป่าที่คงอัตลักษณ์เชิงพื้นที่จำนวน 2 วัด ได้แก่ วัดพระบรมธาตุตอยผาส้ม และวัดบ้านนันทบุรีญาณสังวราราม ซึ่งทั้งสองวัดป่านี้นี้มีความคงอัตลักษณ์เชิงพื้นที่เป็นวัดป่าที่แท้จริง และมีความเชื่อมโยงกับการได้รับการคัดเลือก

กลุ่มที่ 2 วัดป่าที่สูญเสียอัตลักษณ์เชิงพื้นที่มีจำนวน 5 วัด ได้แก่ วัดทองเนียม วัดเขาศาลาอตุลฐานะจาโร (ธ) วัดไพรสนธิ์รัตนาราม (ธ) วัดไพรพัฒนา และวัดป่าบวรสังฆาราม (ธ) ซึ่งทั้งห้าวัดป่านี้นี้มีความ กิ่งสูญเสียอัตลักษณ์เชิงพื้นที่เป็นวัดป่าที่ไม่แท้จริงเกิดการเปลี่ยนแปลงด้วยสถาปัตยกรรมต่างๆ ภายในวัด แต่มีความเชื่อมโยงกับการได้รับการคัดเลือกอยู่บ้าง

กลุ่มที่ 3 วัดป่าที่สูญเสียอัตลักษณ์เชิงพื้นที่ จำนวน 6 วัด ได้แก่ วัดสมานรัตนาราม (ธ) วัดโคกอน วัดบ้านเหล่า (ธ) วัดวาริอุดม (ธ) วัดมหาชัย และวัดทุ่งโพธิ์ ซึ่งทั้งหกวัดป่านี้นี้มีความสูญเสียอัตลักษณ์เชิงพื้นที่เป็นวัดป่าที่ไม่แท้จริงเกิดการเปลี่ยนแปลงด้วยสถาปัตยกรรมต่างๆ ภายในวัด และไม่มีความเชื่อมโยงกับการได้รับการคัดเลือก

การสรุปผล จะเห็นว่าวัดป่าที่ได้รับการคัดเลือกเป็นวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น วัดพัฒนาตัวอย่าง และอุทยานการศึกษา มีความย้อนแย้งกับสิ่งที่ได้รับคัดเลือกและความมีอัตลักษณ์ของวัดป่า ถึงแม้วัดที่ได้รับการคัดเลือกต้องได้รับการพัฒนาในด้านการบูรณปฏิสังขรณ์ให้มีความมั่นคงแข็งแรง ปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ เพื่อสามารถใช้ประโยชน์ในการดำเนินกิจกรรมได้อย่างสมบูรณ์แบบ การพัฒนาวัดเพื่อให้วัดมีสภาพสะอาด สงบ สว่าง เพื่อสร้างความสุขทางด้านจิตใจให้กับประชาชน (The National Office of Buddhism, 2011) แต่ก็ไม่มีข้อใดที่บ่งบอกได้ว่าวัดป่าจะสามารถรักษาอัตลักษณ์ของวัดป่าได้ ซึ่งจะเห็นได้จากตารางที่ 1 วัดป่าที่ได้รับการคัดเลือกเป็นวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น วัดพัฒนาตัวอย่าง และอุทยานการศึกษามีความตอบสนองต่อเกณฑ์การคัดเลือกก็จริงอยู่ แต่ไม่ตอบสนองและสอดคล้องต่ออัตลักษณ์ของความเป็นวัดป่าเลย บางครั้งอาจจะด้วยหลากหลายเหตุ เช่น ลักษณะที่ตั้งหรือบริบทโดยรอบของวัดหรือปัจจัยอื่นๆ เป็นต้น แต่ความเป็นวัดป่านั้นคือวัดที่ตั้งอยู่ภายในป่า เป็นวัดที่พำนักของพระสายธรรมยุติที่ต้องการความเงียบสงบในการทำสมาธิ ปฏิบัติกรรมฐานต่างๆ

ดังนั้น ผู้เขียนจึงมีความเห็นในด้านมาตรฐานของการคัดเลือกนี้ว่าไม่เหมาะสมที่จะนำมาใช้ในการคัดเลือกวัดป่า สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติควรส่งเสริมการพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐานโดยแยกประเภทของวัดบ้านหรือวัดคามวาสี และวัดป่าหรือวัดธรรมาวาสอย่างชัดเจน และเพิ่มมาตรฐานของการพัฒนาวัดป่าขึ้นมา โดยเล็งเห็นถึงอัตลักษณ์เชิงพื้นที่ของวัดป่าเป็นหลัก ส่งเสริมการพัฒนาวัดป่าสู่ความเป็นมาตรฐานได้จริงๆ และส่งเสริมความเป็นวัดป่าที่แท้จริงที่ต้องตั้งอยู่ในพื้นที่ที่มีป่าไม้ล้อมรอบซึ่งแต่ละวัดป่านั้น นอกจากจะมีความเป็นมาตรฐานแล้วจะช่วยรักษาป่าไม้และธรรมชาติไว้ได้อย่างยั่งยืน และนอกจากมาตรฐานของการคัดเลือกวัดป่านั้นที่ควรได้รับการปรับปรุง การออกแบบพื้นที่ของวัดป่าก็เป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้วัดป่าคงอัตลักษณ์ไว้เช่นกัน

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ เรื่อง ภาพอนาคตสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้างภายในวัดป่าด้วยพุทธสหวิทยาการซึ่งได้รับการสนับสนุนด้วยทุนพัฒนานักวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา ประจำปีงบประมาณ 2565

References

- Chaisuwan, P., & Charoonseang, P. (2018). The Forest Monastery and Environment Preservation. *Inthaninthaksin Journal*, 13(2), 166-175.
- Chansuebsri, S. (n.d.). *Thai Architecture: Temples*. Retrieved March 24, 2021, from <https://blog.rmutl.ac.th/suebpong/Thaiweb/Wat53.pdf>
- Jongjitngam, S. (2021). Buddhist Monasteries in Buddha's Period. *Panidhana Journal*, 17(1), 1-24.
- Phramaha Punsombat Pabhakaro, Phrakrusamu Thanachot Ciradhammo, & Peuchthonglang, P. (2020). Dhammayuttikaniyaka: Buddhism's Connecting Point from Lanka to Mon to Siam. *Journal of Philosophy and Religion*, 5(2), 119-139.
- The National Office of Buddhism. (2011). *Guide to the Development of Measurements to Be Standardized*. Retrieved May 5, 2021, from <https://www.onab.go.th/th/content/category/detail/id/88/iid/4236>
- The National Office of Buddhism. (2020). *Announcement of the National Office of Buddhism on Selection Results for the Educational Parks in Temples, Sample Development Temples, and the Best Performance Sample Development Temples for the Year 2020*. Retrieved September 14, 2021, from https://www.m-culture.go.th/phuket/ewt_news.php?nid=1376&filename=index
- The National Office of Buddhism. (2020). *Announcement of the National Office of Buddhism on Qualifications, Criteria, and Scoring Criteria for Selecting the Best Performance Sample Development Temples, Sample Development Temples, and the Educational Parks in Temples for the Year 2021*. Retrieved December 24, 2021, from <https://www.onab.go.th/th/content/category/detail/id/11/iid/7916>
- Tongklom, S. (2015). Buddhist Monasteries of Dhammayuttika Nikaya in Ubon Ratchathani. *NAJUA: Architecture, Design and Built Environment Journal*, 12, 354-383.